

УДК 378.091.011.3-051:78]:783

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Юрій Смаковський

*Бердянський державний педагогічний університет***Анотація:**

Педагогічна культура посідає провідне місце в загальнокультурному та професійному становленні особистості, тому формування високого рівня такої культури можна вважати однією з передумов ефективної професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Від рівня сформованості у здобувачів вищої освіти педагогічної культури як інтегрованої частини професійної культури певною мірою залежить якість розв'язання проблем культурно-педагогічної взаємодії, побудови індивідуальної траєкторії професійного педагогічного зростання й результативність виховання учнів. У статті запропоновано теоретичну модель, упровадження якої в процес професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва дасть змогу досягти бажаного результату – сформувати їх педагогічну культуру, яка є складним інтегративним особистісним утворенням, що охоплює комплекс педагогічних почуттів та мотивацій, художньо-педагогічну компетентність, гуманістично спрямований світогляд та мистецько-педагогічну творчість. Схарактеризовано та обґрунтовано зміст складників моделі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. Розкрито актуальність, теоретичну значущість і практичну цінність цієї теоретичної моделі. Актуальність розробки теоретичної моделі зумовлена тим, що вона є для педагогів у галузі музичної освіти алгоритмом і навігатором щодо послідовності виконання дій і процедур в організації освітнього процесу. Моделювання процесу формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики базувалося на основі системного, культурологічного, міждисциплінарного, особистісно орієнтованого, компетентнісного підходів з дотриманням принципів культуровідповідності, гуманістичної спрямованості, ціннісно-сміслового, інтеграції, єдності, теоретичної і практичної підготовки. Логіка побудови моделі передбачала певні етапи її реалізації: адаптаційний, процесуально-операційний, творчо-реалізуючий. Доведено, що модель формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики є дієвою та цілісною.

Ключові слова:

моделювання; модель; педагогічна культура; майбутні вчителі музичного мистецтва; духовна музика; професійна підготовка.

Анотация:

Смаковский Юрий. Модель формирования культуры будущих учителей музыкального искусства. Педагогической культуре принадлежит ведущее место в общекультурном и профессиональном становлении личности, поэтому формирование высокого уровня такой культуры можно считать одной из предпосылок эффективной профессиональной подготовки будущих учителей музыкального искусства. От уровня сформированности у соискателей высшего образования педагогической культуры в определенной степени зависит качество решения проблем культурно-педагогического взаимодействия, построение индивидуальной траектории профессионально-педагогического роста и результативность воспитания учащихся. В данной статье представлена теоретическая модель, внедрение которой в процесс профессиональной подготовки будущих учителей музыкального искусства позволит достичь желаемого результата – сформировать их педагогическую культуру, которая является сложным интегративным личностным образованием и охватывает комплекс педагогических чувств и мотиваций, художественно-педагогическую компетентность, гуманистически направленное мировоззрение и художественно-педагогическое творчество. Охарактеризовано и обосновано содержание составляющих модели формирования педагогической культуры будущих учителей музыкального искусства. Раскрыта актуальность, теоретическая значимость и практическая ценность данной теоретической модели. Моделирование процесса формирования педагогической культуры будущих учителей музыкального искусства средствами духовной музыки базировалось на основе системного, культурологического, междисциплинарного, личностно ориентированного, компетентностного подходов с соблюдением принципов культуросообразности, гуманистической направленности, теоретической и практической подготовки. Логика построения модели предусматривала определенные этапы ее реализации, а именно: адаптационный, процессуально-операционный, творчески реализующийся. Доказано, что модель формирования педагогической культуры будущих учителей музыкального искусства средствами духовной музыки является действенной и целостной.

Ключевые слова:

модель; моделирование; педагогическая культура; будущие учителя музыкального искусства; духовная музыка; профессиональная подготовка.

Resume:

Smakovskij Yurii. Model of pedagogical culture formation of future teachers of musical art.

The article develops and substantiates a model, the purpose of which is to form the pedagogical culture of future teachers of musical art and the means of spiritual music in the process of professional training.

Modeling of the process of pedagogical culture formation of future teachers of musical art by means of spiritual music was based on a systematic, culturological, interdisciplinary, personality-oriented, competence-based approaches in compliance with the principles of cultural conformity, humanistic orientation, value-semantic, integration, theoretical and practical training based on intra-and interdisciplinary connections, the development of creative interrelationship and interaction.

The model was implemented in three interrelated stages (adaptive, procedural and operational-creative implementation) during the study of cultural disciplines of the general training cycle, the main disciplines of the professional training cycle and the special course "Features of familiarization of students with sacred music".

The effectiveness of the model was determined by the level of the pedagogical culture formation of future teachers of musical art by means of sacred music (initial, resource, imitation, transformational) according to emotional-motivational, cognitive-axiological, moral-worldview, activity-creative criteria.

It was found that important organizational and pedagogical conditions of realization of model of formation of pedagogical culture of future teachers of music art by means of spiritual music are: the establishment of a common positive motivation to the organization of the academic dialogue using spiritual music; the expansion of the substantive component of the formation of pedagogical culture of future teachers of music art with the help of materials of sacred music; use of interdisciplinary connections in the process of professional training of future teachers of musical art.

It is proved that the model of pedagogical culture formation of future teachers of musical art by means of spiritual music is effective and integral.

Key words:

model; modeling; pedagogical culture; future teachers of musical art; spiritual music; professional training.

Постановка проблеми. У контексті пріоритетів і основних напрямів реформування вищої освіти проблема формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва набуває особливої актуальності. Важливість проблеми формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва підтверджується активним процесом реформування системи освіти, який розпочався з ухвалення Закону України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Стратегії Європейського Союзу з освіти та навчання «Європа – 2020» (2011), «Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років» (2014), Педагогічної Конституції Європи (2013) та ін. Ухвалені закони та нормативні документи України сприятимуть переходу до надання якісної професійної підготовки, подальшому розвитку наукових досліджень у музично-педагогічній галузі, зорієнтованих на зростання особистості через формування педагогічної культури та спрямованість кваліфікації здобувачів вищої освіти на відповідність міжнародному та європейському рівням. З огляду на це, актуальності набуває створення моделі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробленню та обґрунтуванню моделі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики певним чином сприяли наукові праці багатьох вітчизняних дослідників.

Проблема розроблення моделі порушувалась у працях таких науковців, як В. Безпалько, С. Вітвицька, Л. Даниленко, В. Давидов, І. Зязюн, А. Маркова, В. Штофф та інші. Окремим питанням процесу педагогічного моделювання присвячені дослідження Т. Андрющенко, В. Афанасьєва, О. Дахіна, І. Новик, М. Романишин, Л. Савчук, А. Шибя та ін.

Значний внесок у розроблення методологічних, теоретичних та методичних аспектів формування педагогічної культури зробили науковці О. Гармаш, Г. Гриньов, В. Мішедченко, М. Пічкур, О. Растрігіна, О. Рудницька, Т. Ткаченко, Т. Сидоренко, С. Чорна та інші.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, а також урахування досвіду моделювання педагогічних процесів, професіографічного підходу до аналізу та проектування особистості педагога-музиканта дав змогу нам розробити модель формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики. Вона є комплексом взаємопов'язаних компонентів, що сприяють

виконанню завдань ефективної професійної підготовки педагога-музиканта.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розроблення та обґрунтування моделі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики відбувається в процесі педагогічної підготовки і передбачає розвиток у студентів певних якостей особистості, цінностей, знань, умінь, формування яких неможливе без орієнтації на еталон, закладений нормативними документами, що регламентують освітній процес у виші, державними стандартами освіти та освітньо-кваліфікаційними характеристиками.

Педагогічна культура майбутніх учителів музичного мистецтва є складним інтегративним особистісним утворенням, що охоплює комплекс педагогічних почуттів та мотивацій, художньо-педагогічну компетентність, гуманістично спрямований світогляд та мистецько-педагогічну творчість [3, с. 41].

У розробленні проблеми педагогічної культури та діяльності вчителя актуальним постає питання теоретичних засад моделювання процесу її формування у майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики. Моделювання в науковій літературі трактується як «репродукування характеристики певного об'єкта на інший об'єкт, що є моделлю, спеціально створеною для їх вивчення» [4]. Моделювання надзвичайно поширене в педагогічній сфері пізнання. В. Міхеєв вважає, що практична цінність моделі в будь-якому педагогічному дослідженні визначається її адекватністю вимірюваним сторонам об'єкта. А для визначення потенціалу, функцій і типу моделі важливо, наскільки правильно враховані на етапах побудови моделі основні принципи моделювання – наочності, визначеності, об'єктивності [2, с. 20]. У такому контексті виявляється педагогічний зміст моделі, який висвітлює перспективні завдання навчального процесу, дає змогу простежувати його динаміку й основні тенденції.

Термін «модель» походить від латинського *modulus* – міра, мірило, зразок. Модель – це об'єкт, що заміщує оригінал і відображає найважливіші риси й властивості оригіналу для конкретного дослідження, конкретної мети дослідження за обраної системи гіпотез [1, с. 44]. За В. Штоффом, модель – це уявна або матеріально реалізована система, яка відображаючи або відтворюючи об'єкт, здатна

замінити його так, що її вивчення надає нам нову інформацію про цей об'єкт [5, с. 19]. Позаяк в основу кожної моделі закладається системний підхід, згідно з яким процес формування певних якостей особистості (у нашому прикладі – педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва) розглядається як система з чітко визначеними складниками, без яких цей процес унеможливується (мета, зміст, форми та методи діяльності, результати тощо), кожна модель передбачає відображення цих компонентів.

Створюючи педагогічну модель формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, ми виходили з вимог сучасного українського суспільства, викладених у Концепції Нової української школи, – забезпечити набуття учнями обізнаності та самовираження у сфері культури як ключової компетентності. Це потребує парадигмальних змін у системі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва загалом і музики зокрема; переходу від орієнтації з «людини освіченої» на «людину компетентну» та «людину культурну», що зумовлює низку нових підходів щодо організації процесу формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

Метою моделі було формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, а завданнями – посилення емоційності та мотивації навчання; формування системи професійних умінь, знань та ціннісних орієнтацій; спрямування навчання на формування гуманістичного світогляду; забезпечення творчої реалізації в процесі професійної підготовки, що зумовлені структурою педагогічної культури, яка складається з емоційно-мотиваційного, когнітивно-аксіологічного, морально-світоглядного, діяльнісно-творчого компонентів.

Моделювання процесу формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики базувалося на засадах системного, культурологічного, міждисциплінарного, особистісно орієнтованого, компетентнісного підходів з дотриманням принципів культуровідповідності, гуманістичної спрямованості, ціннісно-сміслового, інтеграції, єдності, теоретичної і практичної підготовки на основі внутрішньо- та міждисциплінарних зв'язків, розвитку творчого взаємозв'язку і взаємодії, подолання стереотипів діяльності та мислення, плюралізму й свободи вибору.

Логіка побудови моделі передбачала певні етапи її реалізації, а саме: адаптаційний, процесуально-операційний, творчо-реалізуючий.

На адаптаційному етапі відбувалося формування емоційно-мотиваційного компонента педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, що передбачало виникнення позитивної мотивації, її пролонгацію на основі розвитку внутрішньої потреби до самостійного здобуття знань у сфері духовної музики, стимулювання потреби в гармонізації власної емоційної сфери. Відтак, студенти вибирають вектор особистісної вмотивованості щодо набуття настанови на підвищення рівня культури засобами духовної музики і гармонізації власної емоційної сфери на основі спеціально розроблених форм, методів, засобів і прийомів як інструментарію комплексного педагогічного впливу; відбувається рефлексивне усвідомлення майбутніми вчителями музичного мистецтва особистісного смислу творчого процесу.

Методичним інструментарієм на цьому етапі є комплекс таких методів: вербальних (бесіда, пояснення, поточний коментар, вербалізація музичних творів), демонстраційно-образних (демонстрація музичних творів, художня ілюстрація), самостійне опрацювання науково-методичної літератури, структурування отриманої інформації тощо, мотивація мистецького навчання до педагогічного стимулювання інтересу.

Організаційну основу реалізації процесуально-операційного етапу моделі, під час якого передбачається формування когнітивно-аксіологічного та морально-світоглядного складників педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, становлять індивідуальні та групові заняття з таких навчальних курсів, як: «Хоровий клас» (практичні групові заняття), «Хорове диригування» (індивідуальні заняття), «Історія української музики», «Історія зарубіжної музики» (лекційні, семінарські заняття, самостійна робота студентів), «Аналіз музичних творів» (практичні групові заняття).

Методичне забезпечення процесуально-операційного етапу реалізації моделі відбувається за допомогою таких методів, як: кейс-метод, інтерв'ювання, дискусія, метод проектів, мозковий штурм, портфоліо тощо. На цьому етапі важливим є використання кейс-методу як методу ситуативного навчання на конкретних прикладах, який ми інтерпретуємо як складну систему, де інтегровані інші методи пізнання: моделювання, системний аналіз, проблемний метод, експеримент, ігрові методи. Він є практичним методом організації навчального процесу, методом дискусій з погляду стимулювання й мотивації

навчального процесу, а також методом лабораторно-практичного контролю і самоконтролю.

Реалізація моделі на цьому етапі також передбачає використання доповненого матеріалом, пов'язаним з духовною музикою, змісту навчальних дисциплін культурологічного спрямування з циклу загальної підготовки, дисциплін музично-виконавського та психолого-педагогічного спрямування з циклу професійної підготовки та спецкурсу «Особливості ознайомлення студентів з духовною музикою», а також участь студентів у позааудиторних виховних заходах.

Результатом засвоєння змісту моделі на процесуально-операційному етапі є системність знань про культуру людства, її складники та роль у професійній підготовці вчителя; розуміння художньо-естетичного змісту духовної музики та наявність особистісних оцінних ставлень до нього; розвиненість професійно значущих особистісних якостей майбутнього вчителя засобами спілкування з духовною музикою; сформованість гуманістичної педагогічної позиції, завдяки художньо-ціннісному світу духовної музики; орієнтація особистості на моральне вдосконалення, моральну свідомість, духовне піднесення.

Творчо-реалізуючий етап моделі, під час якого відбувається формування діяльнісно-творчого компонента педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, передбачає педагогічне стимулювання творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва, зокрема виконавського (гнучкість та мобільність емоційного ставлення до духовних творів, що виконуються; спрямованість виконавського ресурсу на досягнення художньої мети в інтерпретації твору; артистичність, спрямованість на інтонаційно-переконливу інтерпретацію; творча самостійність та корегування виконавського процесу; мотивація самореалізації, виконавської свободи); художньо-педагогічного (художньо-педагогічна креативність, художньо-творча комунікативність), науково-дослідницького (дослідницька зацікавленість; наполегливість у прагненні розкрити сутність явищ та причини їх динамічних змін; інноваційний потенціал; інтегративність операцій наукового та художньо-образного мислення).

На цьому етапі має відбутися широке залучення студентів до науково-дослідної роботи культуропедагогічного спрямування, навчальної та позанавчальної перцептивної та виконавської діяльності у сфері духовної музики. Ми рекомендуємо використовувати

різноманітні форми науково-дослідної (самостійної і під керівництвом викладача) та творчої роботи студентів.

Як методичний інструментарій формування діяльнісно-творчого компонента педагогічної культури передбачено використання вербальних, теоретичних (опрацювання наукової літератури з проблеми) та образно-демонстраційних (концертне виконання музичних творів) методів; методів мистецького вправлення (хорові та диригентські вправи для розвитку різних вокально-технічних і диригентських навичок), оцінно-аналітичних практикумів з інтерпретаційної діяльності на основі духовної музики (ескізне опрацювання духовних хорових творів, метод оцінювання різних видів інтерпретацій творів), що містили комплекс теоретичних, евристичних методів тощо; інтерактивних методів мистецького навчання («Студент у ролі вчителя музичного мистецтва», «Конкурс молодих виконавців-диригентів», «Я – художній керівник хорового колективу» тощо), які поєднувались бінарно.

Серед форм реалізації здобутих студентами знань, вироблених умінь і навичок пропонуються конференції, круглі столи, семінари, спрямовані на розвиток наукового мислення та організаційних педагогічних здібностей.

Для набуття педагогічного досвіду використання духовної музики у майбутніх учителів музичного мистецтва використовували образно-демонстраційні методи, поєднані з прослуховуванням і опрацюванням зразків навчально-педагогічного репертуару, мистецького вправлення щодо означених зразків, проведення музичних колоквиумів, вікторин тощо. Великого значення для ефективного застосування демонстративно-образних методів має переконливість художньої інтерпретації музичних творів, запланованих до прослуховування. Досконалість художньої інтерпретації забезпечувалась шляхом ретельного добору музичних записів, коли духовні хорові та інструментальні твори виконуються провідними артистами-солістами, хоровими колективами та аутентичними церковними хорами різних храмів.

Методичним інструментарієм для набуття студентами практичних інтерпретаційних умінь з урахуванням змістової та виразової специфіки духовної музики є вербальні методи (мистецтвознавча бесіда, пояснення, розповідь тощо), поєднані з методом роз'яснення значущості самостійної розробки інтерпретаційного плану виконання твору.

Результатом засвоєння змісту моделі на творчо-реалізуючому етапі є розвиненість

педагогічних здібностей (творчих, перцептивних, організаційних) засобами духовної музики; набуття спеціальних умінь і навичок у сфері духовної музики (виконавських, репертуарних); розвиненість музично-педагогічної творчості, оригінальність виконання творчих завдань у сфері оволодіння духовною музикою.

Побудована в такий спосіб модель має забезпечити оволодіння духовною музикою не лише в процесі вивчення дисциплін «Хоровий клас» (практичні групові заняття), «Хорове диригування» (індивідуальні заняття), «Історія української музики», «Історія зарубіжної музики» (лекційні, семінарські заняття, самостійна робота студентів), «Аналіз музичних творів» (практичні групові заняття), а й під час вивчення інших фахових дисциплін, що сприяє посиленню фахової спрямованості знань у сфері сакрального мистецтва, покращенню якості музично-фахової підготовки, усвідомленню та прийняттю нових педагогічних форм і методів культуропедагогічної діяльності, завдяки використанню духовної музики.

Види діяльності з формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, представлені в моделі (орієнтаційна, освітня, репетиційна, концертна), охоплюють усі важливі етапи пізнання та різні види роботи (індивідуальна, групова (ансамблева), колективна), які є традиційними для навчального процесу і зручними для формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. Вони реалізуються в межах визначених порядком організації навчального процесу в закладах вищої освіти організаційних форм: лекції, практичні заняття, самостійна робота тощо. Методичний ряд моделі утворює комплекс методів навчання, насамперед бінарних (пояснювально-ілюстративних, аналітико-інтерпретаційних, проблемно-дослідницьких, експресивно-ігрових, проєктно-презентаційних тощо).

Результативність моделі визначалася за рівнем сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики (початковий, ресурсний, імітаційний, трансформаційний) за емоційно-мотиваційним, когнітивно-аксіологічним, морально-світоглядним, діяльнісно-творчим критеріями.

Розроблена нами модель спрямована на реалізацію пізнавальної, навчально-виховної, комунікативної, оцінної та розвивальної функцій. Так, сутність пізнавальної функції полягає в прийнятті феномену педагогічної діяльності на основі системи знань, усвідомленні власних здібностей та особистісних якостей,

в ознайомленні зі знаннями з духовної культури людства, духовної музики для визначення, відповідно до цього, професійного ціннісного ставлення до світу. Навчально-виховна функція нашої моделі передбачає набуття студентами-музикантами педагогічної компетентності, оволодіння фундаментальними знаннями з фахової діяльності, формування в них професійних умінь, культури, здібностей, нахилів, морально-світоглядної позиції, етико-естетичних уявлень, поглядів, переконань, ідеалів, способів поведінки, усвідомлення власної педагогічної позиції для успішної фахової діяльності.

Комунікативна функція сприяє встановленню такого культурного простору між суб'єктами навчально-виховного процесу, який заснований на взаємозбагаченні та взаєморозумінні між ними; відкритим є комунікативний канал для сприймання духовної музики як системи цінностей. Оцінна функція, що сприяє розвитку особистості, допомагає людині вибудувати власну систему цінностей, наприклад, естетичні, етичні, деонтологічні, соціологічні тощо; розташувати в ній духовні цінності, зокрема духовну музику. Розвивальна функція полягає в розвитку професійних здібностей студентів-музикантів, формуванні творчого підходу до професійної діяльності, готовності до педагогічної роботи, задоволеності педагогічною професією, здатності до виконання педагогічних завдань.

Організаційно-педагогічними умовами, визначеними в моделі, є: створення загальної позитивної мотивації до організації навчального діалогу з використанням духовної музики; розширення змістового складника підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва матеріалом духовної музики та педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва; використання міждисциплінарних зв'язків у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва тощо.

Отже, ми визначили комплекс заходів, пов'язаних із розробленням моделі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики, характеристикою структурних компонентів зазначеної моделі, а також з'ясували функції, на реалізацію яких була спрямована розроблена нами модель.

Висновки. Запропонована нами модель формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики є дієвою та цілісною; усі її складники мають чітке призначення й перебувають у тісному взаємозв'язку та

спрямовані на досягнення єдиної мети, яка виступає системотвірним чинником.

Перспектива подальших розвідок полягає в розробленні сучасного науково-методичного

супроводу формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределенность. *Теория и практика образовательной технологии*. Москва : НИИ школьных технологий, 2004. С. 65–93.
2. Михеев В. И. Модели и методы теории измерений в педагогике. Москва : Высшая школа, 1987. 200 с.
3. Смаковський Ю. В. Формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Бердянський державний педагогічний університет. Бердянськ, 2018. 295 с.
4. Фролов И. Т. Философский словарь. 7-е изд., перераб. и доп. Москва : Республика, 2001. 719 с.
5. Штофф В. А. Моделирование и философия. Москва; Ленинград: Наука, 1966. 302 с.

References

1. Dahin A. N. (2004). Pedagogical modeling: the nature, effectiveness and uncertainty. Theory and practice of educational technology. Moscow, Scientific and Research Institute of School Technologies, p. 65-93. [in Russian].
2. Mikheev V. I.(1987). Modeling and methods of measurements in pedagogics. Moscow: Vysshaya shkola. 200 pp. [in Russian].
3. Smakovsky Yu.V. (2018). Pedagogical culture formation of future musical art teachers by means of spiritual music : dis. ... cand. ped. science : 13.00.04 – Theory and methodology of professional education. Berdyans'k. 205 pp. [in Ukrainian].
4. Frolov I.T. (2001). Philosophical Dictionary. Moscow, Respublika. 719 p. [In Russian].
5. Shtoff V.A. (1966). Modeling and philosophy, Moscow, Leningrad, Nauka. 302 pp. [in Russian].

Відомості про автора:
Смаковський Юрій Васильович
 yusmak45@gmail.com
 Бердянський державний педагогічний університет
 вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ,
 Запорізька обл., 71100, Україна

doi: 10.33842/2219-5203-2020-1-24-19-24

*Матеріал надійшов до редакції 14. 09. 2020 р.
 Прийнято до друку 19. 10. 2020 р.*

Information about the author:
Smakovskij Yurii Vasyliovych
 yusmak45@gmail.com
 Berdyansk State Pedagogical University
 4, Schmidta St., Berdyansk,
 Zaporizhzhye region, 71100, Ukraine

doi: 10.33842/2219-5203-2020-1-24-19-24

*Received at the editorial office 14. 09. 2020.
 Accepted for publishing 19. 10. 2020.*